

EFECTES SECUNDARIS DELS DISCS A 78 RPM.

El llegat tramès pels discos de 78 rpm, és tant important i sorprenen que sovint escapa al primer contacte. Quan el tenim a les mans no és tant sols un article fabricat fa "x" anys, amb una etiqueta mes o menys cridanera, que conté una música enllaunada, sense data de caducitat i que, quan s'obre, ens mostra unes sensacions i flaires desconeguts que enganxen més que la cola.

El primer en quedar fora de joc és el nostre subconscient que ens diu: "...uf això és de l'any de la picor" !!: doncs no!, fa tant sols ¾ de segle i un historiador diria que succeïa abans d'ahir.

També cal ressenyar que, si avui puc escriure sobre aquest tema, al meu entendre interessant, és per que abans he fet i classificat un dossier amb més de sis-cents "scaners" d'etiquetes de discs de pedra i guardat les fundes d'època.

Anem a pams i comencen descobrim tots els secrets i missatges que contenen els discos de pedra, els de 78 rpm.

La funda.

La funda del disc és la que vol trametre'ns les primeres sensacions, els primers missatges que engloben una forquilla diversa, amplia i canviant segons l'època, però amb un denominador comú: la propaganda.

La ubicació de les botigues.

La més corrent i evident, fa referència a la ubicació i l'activitat de les botigues distribuïdores de les novetats més rigoroses del moment. I aquí cal remarcar que l'activitat més avançada, moderna i més "al dia" la troben al Casc Antic, Barri Gòtic i botigues dels carrers que donen a les Rambles. Una d'elles fundada el 1834, molt abans d'inventar-se la gravació musical, encara existeix i continua dedicada a la música.

Pocs anys més tard s'amplia el cercle fins a una zona compresa entre l'anterior i Plaça Urquinaona, Gran Via, Rambla Catalunya i Plaça Universitat. Cap als anys 30 ja hi ha botigues d'objectes musicals al barri de Gràcia.

L'activitat:

El vehicle de comunicació era sempre l'idioma castellà. El català era reservat al món rural, als pobles de terra endins on cada comarca i fins hi tot sub-comarca conservava religiosament el seu tipus de català, heretat de pares a fills, ja des de l'època dels carlins. Per tant diríem que el català era un idioma d'ús molt reduït sobre tot a la gran ciutat, on abundava la immigració i els controls estatals sobre l'ús de la nostra llengua. Dos-cents anys després encara dura l'efecte del decret de "Nova Planta". Tampoc va ajudar-hi el fet que Catalunya sempre ha segut un País acollidor de immigració i que aquesta, especialment en aquella època era d'un nivell cultural sota mínims, predominant l'analfabetisme. La primera prioritat no era parlar la nostra llengua si no la supervivència, el dia a dia.

Com a data curiosa podria dir que el primer número de telèfon que trobem en aquestes etiquetes és el "A-2456", un tipus de numeració a la francesa.

Les primeres botigues no parlen de gramòfons ni de fonògrafs si no de "**màquines parlantes**" i així poden llegir: "Hay varias máquinas parlantes a discos, pero no hay más que un verdadero **"Gramophone"**, fabricado por la Compañia Francesa del Gramophone. Los pedidos se sirven el mismo dia de recibidos".

Això indica que no hi havia massa consum. Completen la seva funda amb un llistat d'artistes de fama del moment entre els que hi figuren; Caruso, Titta Ruffo, Maria Galvany...

Ja arribat el segon decenni del segle XX, encara podem veure fundes anunciant "Máquinas parlantes grandes novedades en discos Gramófono y accesorios La voz de su Amo" Tot això ja al C/ Gran de Gràcia.

Aquesta reiteració en nomenar les "Máquinas parlantes" té dos motius. Primer una traducció literal de l'anglès "Talking Machine" la més gran empresa dedicada a la fabricació dels mecanismes tant de fonògrafs com de gramòfons.

En segon lloc per englobar, en poques paraules, un món molt divers. Hi havia gran diversitat de fonògrafs i de gramòfons incompatibles entre ells i amb multitud de litigis judicials pel mig. La solució: emprar un terme genèric.

Si parlem de la primera dècada del segle XX, podrien dir que un aparell "gramophone" valia entre 200 i 500 pts, una capsa de 200 agulles especials: 1.50 pts. Discos senzills de cançó popular: petits, 3.75 pts i grans 7.60 pts. Aquests preus s'estabilitzaran durant més de una dècada.

Les operacions i activitats d'aquestes botigues eren d'allò més variat: venda i lloguer de tot tipus d'objectes musicals: Discos, cilindres i cintes perforades. Venda, lloguer i arranjament de Gramòfons, "Máquinas parlantes", Pianoles...

Intercanvi de discos: Quan hom s'havia cansat d'una gravació podia canviar-la per una altra, naturalment posant-hi alguns centímetres de més en funció del tipus de disc escollit. No tots els discs nous de trinca tenien el mateix valor, aquest venia determinat pel color de l'etiqueta.

Durant cert temps, quan es comprava un disc nou, si n'aportaves un, ni que fos trencat, n'abonaven 3 pts. Era l'època que escassejava la matèria primera del disc, la laca importada d'orient. En feien un vertader reciclatge.

Un segon tipus de funda enfoca la publicitat al camp de l'esbarjo i així trobem: unes sirenes escoltant el so de una arpa insinuant que "las màquines parlantes" són com un cant de sirenes. Aquesta era la propaganda de una botiga del Pssg. de Gràcia 4.

Un tercer tipus, molt encertat i original, no fa referència a cap botiga en concret, si no al tipus de música. Mentre a una cara, dividint el dibuix en diagonal formant dos triangles equilàters, al superior i poden observar una orquestra de jazz amb tots els músics de color, tocant els instruments de moda: Banjo, clarinet, trombó, bateria, trompeta etc., En primer pla poden admirar una parella ballant i elegantment vestida. Al triangle inferior es pot veure el primer pla de una cançonetista típicament andalusa, i com a fons, una panoràmica reduïda de Torre de Londres

A l'anvers podem admirar un quadre mariner, amb diversos velers i en cadascun una parella escolta la música de una gramola. És una manera molt subtil d'anunciar els diferents tipus de música: Ball del moment, clàssica, couplet o popular i música romàntica.

Les botigues més importants d'objectes musicals a Barcelona.

New-Phono. C/ Ancha 35 y 37 Barcelona Tel. A-2456

Casa fundada en 1.834. Avui encara existeix i continua dedicada als instruments musicals.

A inicis del segle XX es dedicava a la venda i lloguer de tot tipus d'objectes musicals, construir fonògrafs i els il·legalment anomenats "Gramòfons" que segurament entrarien en litigi amb el "Gramòfono" de Berliner. Realment, si no hi havia autorització de Berliner, caldria anomenar-los "Grafofons" de la família dels Edison.

Puig-Welten. Se sap per la història, però no s'ha trobat cap funda, que al C/ Pelai de Barcelona un ciutadà alemany anomenat Welten va posar aquesta botiga "Puig-Welten". Era importador de "màquines parlantes" amb grans i estètiques trompes, que eren l'admiració de tot el públic. Sembla ser que aquesta botiga venia productes de la companyia francesa Gramophone" i estava situada a la cantonada de Pelai i Rambles. S'ha trobat fundes d'aquesta època però no hi consta cap adreça, sols hi consta que els vertaders aparells de música són els "Gramophone" i que sols ells poden fer ús del mot "Gramophone".

Arpí – A.M.: "Aparatos fonográficos AM. P.S.G.D.G (Marca de fábrica)". C/ del Vidre N° 7. de Barcelona.

A principis de segle era un dels artesans més prolífics en la fabricació de fonògrafs. S'hi conten més de 15 models, alguns amb caixa de ressonància interna, una de les darreres novetats. Cap als anys 1.913 era una marca de prestigi reconegut mundialment. La maquinaria era suïssa, la resta del moble i la trompa de ressonància eren de fabricació pròpia. També fabricaven aparadors mòbils, el darrer crit de la moda, per exposar tota la seva gamma de productes El seu lema era:

" Nuestros aparatos AM son los únicos que reproducen las orquestas y la voz natural sin estridencias que molesten al oído. Unica fábrica nacional de MÁQUINAS PARLANTES y de todos sus accesorios que ha adquirido fama mundial."

José Soler. C/ Avinyó N° 1.

Sembla ser que la seva activitat principal era la venda i lloguer de discos.

Electro- parlonet. C/ San Ferrando 34. Barcelona.

La seva especialitat era la venda i lloguer d'aparells de música i discs.

Màquines parlantes Cesar Vicente. Passg. De Gràcia 4.

La seva especialitat eren els discs Gramòfon originals; però també fabricaven i importaven aparells de música. Acoblen als seus aparells la mecànica suïssa. Les seves fundes dels discs són les més cridaneres amb dibuixos que fan referència als diferents tipus de musica: ball, clàssica, couplet i romàntica,

Se li coneix una segona botiga al C. Fontanella 10

La seva propaganda era: "Màquines Parlantes - Objetos artísticos para regalo en plata y metal plateado – Accesorios y reparaciones - discos y agujas."

Phonobarcelonesa. C. San Pablo 94.

És una altra firma important barcelonesa dedicada a la fabricació de gramòfons amb mecànica íntegrament suïssa. Destacava el disseny de la campana de ressonància, molt de moda a Suïssa. Va arribar a dissenyar un model que arriba a ser famós anomenat "mueble de dos pisos". A la planta baixa hi havia espai per guardar discs i accessoris de l'aparell.

Phono Hispania. I Phono Odeon C/ Tallers 16.

En la seva targeta de presentació consta com a fabricant de "màquines parlantes". De moment desconec la seva magnitud com a comerciant i/o fabricant. S'han trobat discs amb la seva etiqueta.

Adolfo Rion. C. Salmeron 203.

La seva propaganda era: "Máquinas parlantes. Grandes novedades en discos GRAMOFONO, La voz de su amo. Accesorios y composturas. Agujas de les mejores marcas"

Casa Orpheus, Pl. Beato Oriol 9 Barcelona

Durant els anys 1.910-1.920 era una botiga destinada a la venda de discos preferentment Odeon importats de França. La seva publicitat, al més pur estil francès, fou d'allò més xocant a Barcelona. Un senyor, amb un vestit regional, es passejava pels carrers de Barcelona amb un gramòfon a l'esquena i uns rètols que deien: "**Casa Orpheus: Nuevos discos: "Gran éxito! Precios economicos"**"

Establecimientos Quillet. Paris. C. Corts 630 (Gran Via)

La història associa la marca "Quillet" amb un tipus de gramòfon de gran qualitat musical i també d'alt preu. Tot i això s'han trobat discos on hi consta : " Fabricado en Barcelona para los establecimientos Quillet". El fabricant del disc era "Odeon" sota la protecció econòmic de la multinacional del holandesa "Transoceanic Trading Company" Per tant, també era promotora de discos. En aquest cas és un disc de gravació de sardanes i ja amb la nova tècnica de gravació elèctrica, per tant parlem de finals de 1.927 inicis de 1.928.

De ben segur que va haver-hi més botigues de música al primer terç del segle XX; però la mostra és suficient per demostrar algunes coses desconegudes i d'altres d'oblividades.

- 1ª.- Que el casc antic de Barcelona era on s'hi trobava les novetats, la tècnica i el comerç del moment.
- 2ª.- Que va haver-hi una important, pròspera, creixent i acreditada indústria girant a l'entorn de la fabricació de "Maquinas Parlantes". Diguem-ho així per incloure en un mateix sac els Fonògrafs i els Gramòfons.
- 3ª.- Que havia un gran lluita per apoderar-se de la paraula "Gramofon", mot enregistrat pels germans Berliner's inventors de disc. Una lluita que comportà molta feina a jutges i advocats.
- 4ª.- Que els fabricants de les "Máquinas Parlantes" es limitaven al disseny i construcció del moble i de la trompa exterior de ressonància. Es a dir tots els elements decoratius de la màquina. El mecanisme i el braç acústic inclòs el diafragma eren importats d'Amèrica o de Suïssa i fabricats per "International Talking Machine" soci de Barliners.
- 5ª.- Que la competitivitat dins els món comercial no és un descobriment actual. El lloguers, vendes, canvis i facilitats de pagament són activitats corrents en aquell moment, com he comentat abans.

LES ETIQUETES DEL DISCS.

Els primers discs europeus (Berliner'S) no portaven etiqueta de paper, les característiques particulars de cada disc primer eren gravades a ma i dos anys mes tard premsades en un procés únic.

El seu successor, el "Gramophone", és el primer a introduir etiquetes de paper engomat de color negre i lletra daurada amb l'anagrama de l'Angelet fonogràfic, a la part central i superior del disc. Dic "Introdueixen" per que a Amèrica ja fa anys que ho fan i el seu anagrama no es l'angelet" si no el gos escoltant un gramòfon (La voz de su Amo), un anagrama comprat per la Gramophone en 1.902.

L'etiqueta és el document de identitat d'un disc. D'entrada deuria aportar totes les dades; però sovint trobem algunes dades premsades al disc i que no consten a l'etiqueta. En general aquestes dades premsades fora de l'etiqueta és el numero del disc. Fins i tot algunes son fetes a ma després d'haver premsat el disc. Es el cas dels Odeon, la famosa sèrie SO-//// emprada entre 1.910 i 1.920 a conseqüència de la gravació a dues cares.

Les dades bàsiques de l'etiqueta son:

- .- La casa discogràfica
- .- Les revolucions del disc.
- .- El nom del fabricant.
- .- El títol, autor, intèrpret i tipus de música.
- .- Intèrprets solistes.
- .- El número de catàleg
- ., El número de disc. La marca Gramòfon entre 1.924 i fins passada la gravació elèctrica té doble i diferent número de disc.

Un idioma català incipient.

A les primeres etiquetes dels anys 1.905 i successius, troben qui-sap-les errades, oblitats o capricis en el tema de sardanes. Es normal la presència d'un català diferent, fins i tot la presència del castellà. En aquella època en Pompeu Fabra sols havia publicat un "**Sil-labari català**" i un "**Tractat d'ortografia catalana**". La nostra llengua, degut al "Decret de Nova Planta", no tenia fonaments, estàvem a les beceroles i tot es trametia per tradició oral. No oblidem que el garant del català era la Catalunya interior. A la Catalunya industrial on s'hi situava la immigració dominava el castellà.

Si a tot això hi afegim que els primers discs s'editen a l'estranger on no entenen ni fava el nostre incipient idioma es lògic suposar les freqüents faltes "d'ortografia", obliterats i malentesos deguts també a la interpretació de la nostra cal·ligrafia. En el cas de les, diguem-ne, faltes d'ortografia, qui era l'autoritat competent que podia jutjar-ho i en base a quines normes?

Es per això que sempre he respectat escrupolosament les dades de les etiquetes que les crec indicadores d'una època de la nostra història. M'han fet pensar, respectar i comprendre millor l'entorn del moment.

Dificultats de lectura.

En quan a la cal·ligrafia, fins hi tot avui, es fàcil confondre una "u" per una "n". Aquest fet es dona, per exemple, quan anomenen al mestre Pere Rigau : "Pere Rigan"

Oblidar-se de l'autor

- Es freqüent aquest fet. Pot ser una reminiscència del passat quan no es donava cap valor a compondre una sardana per que generalment era un arranjamnt d'una melodia popular.

- Títol equivocat:

Un fet poc freqüent; però s'han donat casos. El més freqüent es equivocar-se de cara: la cara A es la B i a l'invers. Però hi ha un cas on intervé la "Cobla Antiga Pep" (Orquestra catalana) on al disc hi figura un títol i el flabiolaire anuncia una altra abans d'iniciar la gravació

Destacar el tipus de ball. SARDANA

En el cas de la sardana sols succeïa els anys 1.905-1.907. Calia proporcionar la sardana fora de les comarques de l'Empordà, a la Catalunya industrial. Res millor que posar-ho gran i en primer pla.

Destacar el tipus de sardana. SARDANA BELICA.

Aquest és un fet molt interessant. Sens cap dubte és una herència i record de les guerres carlines. Són un estil de sardanes bèl·liques pròpies de la darrera dècada del segle XIX que van escriure els compositors Abdó Mundi i Antoni Agramont Fan referència a les esfereïdores i cruels esbatussades carlines. Una d'aquestes sardanes arribà a ser emblemàtica , m'estic referint a "Lo foc de Castelló."

- Color.

El color de l'etiqueta serà l'indicador de la qualitat i preu del disc. Variacions entre 6.50 i 14.50 pts/Ut.

- A l'escala més baixa s'hi troba: música popular reeditada en les dues cares.
- La següent escala seria les primeres edicions de música popular de bona acceptació.
- Gravacions de sarsueles, àries d'òpera...
- I per acabar les gravacions de música clàssica per les millors orquestres del moment.

Tant l'escalat com els colors els determinen la pròpia casa discogràfica.

- Intèrprets.

Normalment figuren en totes les gravacions; però alguna vegada s'han donat situacions atípiques: Discos on sols hi consta: "Cobla " i res més.

Un cas especial es un disc premsat a Anglaterra, per la Victor-Record, on sembla que a la fixa de característiques s'obliden de la cobla. Els anglesos, que no era la primera vegada que enregistraven sardanes, l'escolten atentament i gosen inventar-se les dades. Els cants de tibles i les tenores els confonen amb el so de una gaita. Saben, per d'altres ocasions, que l'interpreta una "copla Ampurdanesa" (aquesta casa gravava per la Principal de Peralada) i com que en conjunt sona a una banda municipal el resultat final no pot ser altre que; "**Duo de gaitas. Copla Ampurdanesa de Barcelona con Banda**" Tot té una lògica anglesa abassegadora; però la llufa surt al mercat sense ser el dia dels innocents.

Control de drets d'autor.

Per generar i liquidar els drets d'autor s'empraren dues solucions

a.- Incloure els drets d'impressió a la mateixa etiqueta.

L'autor cobrava en funció del numero d'etiquetes pactades i era el que controlava les edicions. L'autor era l'amo de la matriu de l'etiqueta , no se'n podia fer cap reedició sense el seu premis. A l'etiqueta hi constava una data i un numero d'autorització. En la modalitat de sardanes ens consta que l'autor cobrava 5 ctms, per gravacio, més o menys un 1.5% del PV.P.

Era una solució estètica car els discs no tenien necessitat de portar signe o contrasenya per demostrar la seva legalitat. Aquest sistema era l'emprat comunament en Amèrica i als primers temps també s'usava a Europa. Sembla

ser que degut a dificultats de control del nombre d'edicions i una certa al·lèrgia a datar les gravacions, comportaren un canvi de sistema durant més dos decenni.

b.- Segell signat per l'autor.

Fou el sistema escollit per demostrar que l'autor ha cobrat els drets que li reconeix la llei. Tots els disc a la venda han de portar enganxat un segell signat pel propi autor, com a conformitat a la liquidació dels drets d'adquirits.

Tot això es complicava quan hi havia mes d'un autor. Si un segell ja malmestia l'estètica d'un disc, dos ja eren ofensius a la vista. Aquesta solució, si be estèticament no es recomanable si que te una part positiva: tenim gran quantitat de firmes autogràfiques de diferents autors, d'un considerable valor afegit.

En primer lloc tenim diversitat de firmes.

- ,- Els autors novells signen els segells a ma i un á un.
- .- Els que sovint cobren drets d'autor ben aviat encarregaran un tampó per evitar la molèstia de fer tantes firmes. Dins d'aquest grup hi trobem al mestre E. Toldrà que encarrega un tampó, el fabricant s'equivoca gravant "Tordrà". M'imagino l'emprenyamenta del mestre; però el fa servir. Ves a saber de qui era la culpa de l'errada.
- .- Els que no paren de signar, fins i tot, encarreguen un tampó- comptador. Aquest és el cas del mestre Vicenç Bou a finals dels anys 20 que disposa d'un comptador de 4 dígit. El mestre Bou feia els diners a cabassos.

Importància grafològica de la firma.

No hi ha cap dubte que la firma d'una persona no és casual, si no fruit d'una evolució psicològica de la personal. Es freqüent acabar un estudi grafològic estudiant la firma de l'autor. La sorpresa és considerable al comprovar que aquella persona sols podia fer aquell tipus de firma per que és un compendi de les característiques fonamentals de la personalitat del signant. Això es realment cert, he pogut demostrat-ho en diferents experiències. Per tant cada signatura manual és con un flascó que conté les essències de la personalitat del firmant. Malauradament se'm han rovellat els meus coneixements sobre aquesta ciència però un bon grafòleg ens descobriria fàcilment les particularitats de cada firmant. Els signes de ser hi i són , sols falta que algú en trgui el desllurigador.

A.Torrent
Membre de l' "Aspe"
President de Fonovillasar78
Web: fonovillasar.tk
Març de 2.004